

Noica între extreme - de Gheorghe Grigurcu

Are dreptate din capul locului Sorin Lavric. A încerca să vorbești azi, în România, despre legionari la un mod pe cât cu puțință obiectiv înseamnă a-ți aprinde paie în cap. Când nu e de-a dreptul tabuizată, tema e sortită unei tratări unilaterale, cu o puternică, până la deturnare, tentă afectivă, cu o concluzie dinainte stabilită, ilustrând o poziție politică sau alta : "Ori ne așezăm obstinați în raza unor verdicte obtuze și simplificatoare, ori alunecăm într-o simpatie frenetică și nostalgică, o simpatie care, mărinind neașteptat proporțiile fenomenului, împrumută un ton elegiac de prohod istoric. În ambele situații, distanța optimă în fața temei dezbătute e ratată. Perspectiva lipsește, iar puțința de a vorbi cu o minimă adecvare despre fenomenul legionar pierde". Într-atît de pasională e atmosfera ce înconjoară fenomenul istoric cu pricina, încît pînă și plasarea cercetătorului într-un "spațiu neutru", al înregistrării evenimentelor, nu e scutită de suspiciunea unei tendențiozități mascate, a unui odios partizanat disimulat. Și totuși nu putem trece cu vederea la nesfîrșit ori a eticheta rudimentar faptul că am avut a face cu o mișcare de masă, care a cuprins straturile sociale cele mai felurite, dintre care trei mai semnificative, după aprecierea lui Mircea Vulcănescu, conținută în scrierea sa dedicată lui Nae Ionescu: "În mișcarea Gărzii de Fier au venit să fuzioneze, cu timpul, mai mult sau mai puțin trainic, cel puțin trei straturi diferite: grupul mic al conducătorilor de la-nceput, provenit din extrema dreaptă a mișcării studentești, apoi grupul, mai mare, al micii burghezii încercate de concurența evreiască și-n sfîrșit grupul mai larg al muncitorimii atrase de tendințele sociale de stînga ale mișcării. Acestor trei grupuri le-ar trebui adăugat și grupul răzleț al aristocraților și intelectualilor, nemulțumiți de poziția lor în societate, căutători ai unei noi așezări în cadrul națiunii". Firește, fiecare din aceste entități și-a conturat o figură distinctă, și-a urmărit obiectivele imanente în cuprinsul mișcării, "scoțînd-o pe nesimțite din făgașul ei inițial și îndemnînd-o, cu sau fără voia conducătorilor ei, spre orientări pe care aceștia nu le bănuiau la început". Prezența unei serii de intelectuali de elită precum Mircea Eliade, Cioran, Constantin Noica, Mircea Vulcănescu, Radu Gyr, Aron Cotruș, Horia Stamatu, Mihail Polihroniade, Haig și Arșavir Acterian, Sextil Pușcariu, Ion Barbu, P.P. Panaitescu, Dragoș Protopopescu, Ernest Bernea ca și inspiratorul multora dintre aceștia, Nae Ionescu, nu face decît să indice complexitatea fenomenului. Să fi fost toți aceștia niște primejdioși fanatici, niște incurabili obsedați, niște penibili rătăciți? Empatia lor de dreapta să fi anulat meritele lor, să-i fi compromis pentru totdeauna? E suficient să rostim sentințe prefabricate, să azvîrlim anateme pe urmele propagandei comuniste care mixa în furoarea sa negativă adevărul și minciuna, binele și răul, valoarea și nonvaloarea, pentru a da naștere la un produs de întrebuințare obligatorie? Spre deosebire de fascism și de nazism, legionarismul nu a avut un punct de

plecare preponderent politic, ci unul spiritual, declarându-și țeluri educative, pe un fundal regenerativ în raport cu politicianismul oneros, cu afacerismul parazitar al interbelicului. Iată cuvintele lui Noica: "Sînt oameni care, în judecata lor, au rămas în urmă cu anii: ei înțeleg legionarismul ca o mișcare politică sau chiar haiducească, în loc s-o vadă drept una spirituală, adică interiorizată și năzuind către forme de viață creștină. E adevărat, pot fi și dintre legionarii unii care au rămas la mentalitatea politică sau la cea haiducească. Dar ei sînt întîrzierea mișcării, sau atunci structural inapți spre a progresa odată cu ea. De aceea, nu judecați mișcarea după cei care nu stau decît la periferia ei, ci după cei buni, care năzuiesc să fie încă mai buni și stau ca atare în inima ei. Dacă veți spune: am văzut un legionar făcînd cutare acțiune nevrednică - nu veți înțelege ce este de înțeles. Cînd însă veți vedea - și-l veți vedea - un legionar care încă nu e mulțumit de sine, atunci veți fi văzut ceva din Legiunea însăși". Ne dăm seama de vulnerabilitatea actuală a unor atari aserțiuni, care cu ușurință pot fi abordate într-o cheie parodică. Și totuși nu există deosebire între legionarismul incipient, dominat de Corneliu Zelea Codreanu, și cel degenerat în violențe vindicative, din etapa Horia Sima, între membrii idealisti ai mișcării, de la preoții și învățătorii din mediul rural, de la muncitorii oropsiți, de la periferiile marilor orașe, la intelectualii de vîrf ai țării și indivizii încrîncenați care s-au dedat la asasinat? Legionarul, precizează Sorin Lavric, a alcătuit postura tragică a unor oameni ce au dorit cu ardoare să întrupeze un ideal religios, "mîntuirea neamului", apelînd, regretabil, la instrumentele politicii. Psihologia sa mesianică a eșuat în fatala confuzie dintre mistică și acțiune, ducînd la anularea simțului ce separă ideologia de fapte. Plecînd de la principii nobile, cămășile verzi au ajuns a fi o "întropare a Răului", printr-o gravă dereglare de comportament, care a constat în tentativa de-a instaura viziunea etic-religioasă cu ajutorul pîrghiilor vieții civile. Legionarul e un halucinat al ideii pînă la încălcarea limitelor admisibile de regulile competiției sociale, un vizionar derapat ce comasează obiectul contemplației cu realitatea: "Legionarul nu mai trăiește printre oameni, ci trăiește printre idei și icoane sau, mai bine zis, săvîrșește fapte în întregime supuse poruncii ideii contemplate, și nu cîntării rezultatului acțiunii".

Orizontul spiritual, de o deschidere (iluzorie) fără precedent, era seducător. Mircea Eliade scria entuziasmat: "În nicio parte a lumii, astăzi oamenii nu-și propun un scop atît de puțin lumesc, atît de spiritual. Numai în așa-numitul Grup de la Oxford se mai speră astăzi într-o salvare a Europei prin creștinism. Dar nici acolo nu s-a pomenit un jurămînt atît de aspru, un jurămînt aproape călugăresc". Gazetarul Noica de la Buna Vestire și de la Radio era aservit unei asemenea stări de spirit întrucît nu gîndea ideologic, ci trăia ideologic, își ideologiza viața. Îl va fi atras și aspectul inițiativ-ritualic al manifestărilor cămășilor verzi, trăsătura lor de sumbru cavalerism, cu tentă medievală, ce dorea a respecta un "cod al onoarei" pe care-l semnală și Alexandru Paleologu (nicadorii și decemvirii s-au predat benevol autorităților, după execuțiile comise, ceea ce, să recunoaștem, nu e un gest de toate zilele). Din nefericire, un avertisment pe care-l lansa Noica sună ambiguu: "Tot nu simțiți că binele vine dinăuntru? Tot nu vedeți că binele Legiunii e să ne facă mai buni - și abia după aceea vor răsări faptele bune? Cum credeți că pot crește flori dacă sufletul nostru este încă împietrit în necredință și rele? Legiunea nu poate face decît două lucruri: sau să însuflețească și să transforme în bine inimile noastre, ale celor mulți, față de care binele nu se poate face decît cu puțințelul, cum spunea profesorul acela; sau, dacă nu vom fi vrednici, Legiunea va trebui să facă binele cu sila; cu poliția". Acest bine făcut cu "poliția", cu forța includea un abuz: cel de-a trece de la ceea ce îți poți

trasa ca program de viață personal la un program extins asupra colectivității. Aci apare excesul fundamentalist cu valențe criminale care a marcat dezastrul unei mișcări izvorâte din înalte principii, închizând un cerc demonic. Dacă doctrina legionară prevedea lupta împotriva corupției, a unui sistem democratic mistificat, slujitorii săi au ajuns a lupta cu armele adversarilor lor, a substitui un șir de abuzuri cu altul, ilustrând contrariul propovăduirii cu ardentă încărcătură sufletească a lui Noica: "România nu se afla sub har, remarcă Sorin Lavric, iar legionarii, departe de a fi înfricoșător de buni, reușiseră în acele zile să fie înspăimântător de răi. Spectrul acestor crime îi va urmări pe legionari de-a lungul întregii lor istorii, iar propaganda comunistă va ști să exploateze atât de bine faptele acestea, încât memoria românilor asociază automat imaginea legionarilor cu crimele din luna noiembrie 1940". E corect sau nu? Oricum, "dintre toate crimele pe care le-au săvârșit partidele politice pe scena interbelică românească, singurele care ținesc de la sine în mintea noastră sînt cele ale legionarilor". Într-adevăr, se uită terorismul de stat al lui Carol al II-lea și al unora dintre politicienii apropiați acestuia, care s-a soldat cu mult mai multe victime decît cele ce pot fi puse în seama legionarilor și care, neîndoios, a provocat riposta lor. Nu se cuvine să privim situația pe ambele-i versante? Nu e cazul să stabilim o legătură cauzală, o logică, oricît de sîngeroasă, a conexiunii evenimentelor? "Chiar dacă legionarii au săvârșit mai puține crime decît adversarii lor, memoria selectivă a posterității a reținut faptul că numai legionarii au fost criminali și, lucru mult mai grav, că tot ei au introdus violența pe scena politică interbelică". Demonizarea unei singure tabere nu are cum să slujească adevărul istoric și, desigur, nu echivalează cu o totală justificare a celeilalte tabere. Să stăm strîmb și să judecăm drept. Pentru fărădelegile lor, unele abominabile, legionarii au primit o triplă pedeapsă, din partea lui Carol al II-lea, a lui Antonescu și a comuniștilor, multe mii dintre ei pierind pe frontul de Est unde au fost trimiși intenționat în linia întîi. Au fost sancționați cu vîrf și îndesat. Pentru fiecare crimă pe care au săvârșit-o cămășile verzi, au pierit măcar cîteva zeci din rîndul lor. Comparativ, căpeteniile, torționarii, propagandiștii totalitarismului comunist n-au primit nici 0,1 la sută din aceeași pedeapsă! Unii din exponenții sistemului comunist se mai află în Parlamentul României, suflînd în trîmbițele lor retardate, iar alții apar cu nonșalanță pe micul ecran, între ei și un faimos general stigmatizat de aportul său la terorism. Dacă, Doamne ferește, cineva ar cuteza să vorbească la un post de televiziune despre "părțile bune" ale Legiunii n-ar izbucni un scandal care ar trece dincolo de granițele țării? Nu cumva din acest dezechilibru moral, generator al unei conștiințe încărcate, provine măcar în parte stîngenirea noastră de a consacra o discuție liberă legionarismului, analizei și explicitării resorturilor sale, ducînd, după cum afirmă Sorin Lavric, la "o ratare a înseși esenței acestui fenomen cu urmări atât de tragice pentru istoria noastră"? Din păcate, aplicăm încă celor două extremismе, de stînga și de dreapta, măsuri diferite. n

(va urma)